

1. Millainen oikeusturva minulla on, jos joudun yritystoimintaan liittyvän ihmisoikeusloukkauksen uhriksi maassanne? Voinko saada korvausta?

Yritystoimintaan liittyvän ihmisoikeusloukkauksen uhreja suojellaan yleisissä tuomioistuimissa (*obecní soud*).

Henkilöt, joiden oikeuksia on loukattu, voivat hakea suojelua siviili- tai rikosoikeudellisessa menettelyssä yleisissä tuomioistuimissa tai myöhemmin perustuslakituomioistuimissa (*Ústavní soud*).

Siviilioikeudellisista rikkomuksista voidaan pääsääntöisesti nostaa suoritus- eli velvoittamiskanne, johon kantaja voi vedota lakisääteisen veloitteen täyttämiseksi. Yleensä kantaja voi vaatia vastaajaa antamaan jotain, tekemään jotain, pidättäytymään lainvastaisesta toiminnasta tai sallimaan tietyn toiminnan. Kantajalla on myös oikeus vaatia korvaus vastaajan tuottamuksellisesta teosta aiheutuneesta aineellisesta tai aineettomasta vahingosta.

Jos oikeuksia on loukattu teolla, joka täyttää rikoksen tunnusmerkit, voidaan tehdä rikosilmoitus mille tahansa poliisiviranomaiselle, syyttävaviranomaiselle tai suullisesti tuomioistuimelle. Tämän perusteella syyttävaviranomainen voi nostaa syytteen tuomioistuimessa, joka päättää syyllisyydestä ja rangaistuksesta. Tuomioistuin tekee ratkaisunsa itsenäisesti, ja sitä sitoo ainoastaan oikeusjärjestelmä.

Jos uhri on rikoksen seurauksena kärsinyt terveyteen kohdistuvaa vahinkoa, omaisuusvahinkoa tai aineetonta vahinkoa tai jos rikoksentakijä on rikoksella hyötynyt taloudellisesti uhrin kustannuksella, uhri voi vaatia, että tuomioistuin rikostuomion yhteydessä velvoittaa vastaajan korvaamaan rahallisesti aineellisen tai aineettoman vahingon, joka hänelle on rikoksen seurauksena aiheutunut (nk. liitännäismenettely). [1] Vaatimus on esitettävä viimeistään pääkäsitellyssä ennen todisteiden esittämistä tai viimeistään ensimmäisessä syyteneuvottelussa silloin, kun kyseessä on syytteenä sopiminen. Ihmisoikeusloukkauksen uhrilla (vahinkoa kärsineellä osapuolella) ei ole oikeutta valittaa tuomioistuimen ratkaisusta tuomioperusteissa olevan virheen takia. Uhri voi kuitenkin virheellisyys vuoksi hakea muutosta tuomiolauselmaan, joka koskee rahallista vahingonkorvausta tai korvausta henkisestä kärsimyksestä (aineettomasta vahingosta) tai perusteettoman edun palauttamista, jos tällainen vaatimus on esitetty.

2. Onko erikseen vakaviin ihmisoikeusloukkauksiin sovellettavia sääntöjä? Sovelletaanko näitä sääntöjä ympäristörikoksiin vai vakavaan työvoiman hyväksikäyttöön?

Vakavat ihmisoikeusloukkaukset määritellään rikoslaissa rikoksiksi. Rangaistuksia määritettäessä on rikosentakijän olosuhteiden ja oikeudella suojattujen uhrin etujen lisäksi otettava huomioon rikosten luonne ja vakavuus. Tällöin pätee yleisesti, että rikoslaissa säädetään ankarammista rangaistuksista sellaisten perustekomuotoa vakavampien (kvalifioitujen) rikosten osalta, joihin liittyvä yhteiskunnallinen merkitys on suurempi. Kyse voi olla vakavammasta rikoksen kohteeseen kohdistuvasta uhasta tai loukkaamisesta, tavasta, jolla rikos on tehty, tai erityisestä motiivista. Tällaisia tekoja voivat olla esimerkiksi rikoksen tahallisuus tai törkeä huolimattomuus, rikollisen toiminnan toistuminen, merkittävän tai laajan hyödyn saaminen rikoksesta taikka vakavan ruumiinvamman tai kuoleman aiheuttaminen.

Rikoslaissa ympäristörikoksille on oma otsikkonsa. Näiden rikosten olennainen tunnusmerkistö määräytyy myös teon vakavuusasteen perusteella (kvalifioidusti), jolloin rikosoikeudelliset seuraukset ovat ankarampia sen mukaan miten vakavia rikokset ovat yhteiskunnalliselta kannalta. Rangaistuksena voi olla luonnollisen henkilön tapauksessa myös vapaudenmenetyks ja oikeushenkilön tapauksessa toiminnan lopettaminen.

Sama koskee myös työvoiman hyväksikäyttöä. Vaikka rikoslaki ei näitä käsitteitä tunne, sen alaan on mahdollista sijoittaa orjuus ja pakkotyö [2] sekä muut hyväksikäytön muodot [3], jotka katsotaan ihmiskauppaan liittyviksi rikoksiksi. Kyse voi olla myös erityisistä hyväksikäyttöä palvelevista työoloista [4], jotka ovat yksi ulkomaalaisten laittoman työnteon olennaisista rikostunnusmerkeistä. Myös tällaisille rikoksille on määritelty kvalifioitu tunnusmerkistö, jonka täytyessä seuraamukset ovat ankarampia.

3. Olen joutunut monikansallisen eurooppalaisen yrityksen toiminnasta johtuvan ihmisoikeusloukkauksen uhriksi EU:n ulkopuolella. Onko minulla oikeus viedä asia maanne tuomioistuinten käsiteltäväksi, jos en ole EU:n kansalainen tai en asu EU:ssa? Millä edellytyksillä voin väittää, että oikeuksiani on loukattu? Mistä saan lisätietoa?

Yleensä pätee kysymykseen 1 annettu vastaus. Tšekin viranomaiset ovat ensisijaisesti toimivaltaisia käsittelemään tapauksia, jotka ovat tapahtuneet Tšekin alueella, ellei EU:n lainsäädännössä tai kansainvälisessä sopimuksessa toisin määrätä.

4. Jos ihmisoikeusloukkaus johtuu monikansallisen eurooppalaisen yrityksen toiminnasta EU:n ulkopuolella, voivatko oikeusasiamies, tasa-arvoelimet tai kansalliset ihmisoikeusjärjestöt auttaa uhria? Voivatko ne tutkia asiaani, jos en ole EU:n kansalainen tai en asu EU:ssa? Onko maassanne muita julkisia tahoja (esim. työ- tai ympäristönsuojeluviranomaisia), jotka voivat tutkia asiaani? Mistä löydän tietoa oikeuksistani?

Oikeusasiamies voi joillakin toimivaltaansa kuuluvilla aloilla tukea ja suojella yritystoimintaan liittyvien ihmisoikeusloukkausten uhreja. Kyseessä ovat muun muassa avun antaminen EU:n kansalaisille, viranomaisten toimintaa koskevien valitusten tutkiminen sekä yhteistyön ja menetelmiin liittyvän neuvonnan tarjoaminen syrjinnän uhreille. Mitä tulee avun tarjoamiseen EU:n kansalaisille, kaikki EU:n kansalaiset voivat hakea oikeusasiamieheltä apua asioissa, jotka koskevat heidän oikeuksiaan EU:n työntekijöinä ja kansalaisina. Osana tätä työtä oikeusasiamies antaa EU:n kansalaisille tietoa heidän oikeuksistaan sekä siitä, kenen puoleen kääntyä ja miten asiassa edetään. Se tarjoaa myös menetelmiin liittyvää neuvontaa tapauksissa, joissa on kyse kansalaisuuteen perustuvasta syrjinnästä tai syrjintäasian vireille panemisesta. Oikeusasiamies voi tällöin olla yhteydessä muiden EU:n jäsenvaltioiden vastaaviin viranomaisiin. Oikeusasiamiehen lisäksi liiketoimintaan liittyvien ihmisoikeusloukkausten uhrin voi kääntyä oman SOLVIT-keskuksensa puoleen. Se tutkii valituksia tapauksissa, joissa EU:n jäsenvaltion hallintoelin ei noudata EU:n lainsäädäntöä ja loukkaa yksilöiden oikeuksia.

Lisäksi oikeusasiamies tutkii yksityishenkilöiden kantelut viranomaisista (yleensä esim. tarkastus- tai valvontaviranomaisista), joiden tehtävänä on valvoa, täyttävätkö yksityiset tahot veloitteensa. Se ei kuitenkaan voi suoraan tarkastella näiden yksityisten osapuolten toimintaa. Yhdenvertaisesta kohtelusta ja syrjinnältä suojelemisesta vastaavana kansallisena elimenä oikeusasiamies tarjoaa syrjinnän uhreille yhteistyötä ja menetelmiin liittyvää neuvontaa.

Tšekissä on myös kansallisia valvontaelimiä yksittäisillä hallinnonaloilla. Nämä elimet saavat pääsääntöisesti kanteluja ja ehdotuksia yleisöltä. Jos ne tarkastuksen perusteella toteavat lainsäädäntöä rikohtun, ne voivat velvoittaa korjaaviin toimiin ja vakavammassa rikkomistapauksissa määrätä sakkoja. Näitä viranomaisia ovat erityisesti Tšekin kauppatarkastusviranomainen (*Česká obchodní inspekce*) tavaroiden ja palvelujen tarjonnan osalta, valtion maatalous- ja elintarvikealan valvontaviranomainen (*Státní zemědělská a potravinářská inspekce*) ja valtion eläinlääkintäviranomainen (*Státní veterinární správa*) elintarvikkeiden alalla sekä alueelliset hygieniatarkastuslaitokset kosmetiikkatuotteiden ja elintarvikkeiden kanssa kosketuksiin joutuvien tuotteiden osalta.

Työmarkkinasuhteiden alalla vastaavat viranomaiset ovat valtion työsuojeluvirasto (*Státní úřad inspekce práce*) ja alueelliset työsuojeluviranomaiset, ja ympäristöalalla voi kääntyä Tšekin ympäristötarkastuslaitoksen (*Česká inspekce životního prostředí*) puoleen. Näiden laitosten alueellinen toimivalta rajoittuu yleensä Tšekin alueeseen.

5. Onko maanne velvoittanut monikansalliset eurooppalaiset yritykset ottamaan käyttöön valitusmekanismeja tai sovittelupalveluja niiden toiminnasta johtuvien ihmisoikeusloukkausten käsittelyä varten? Sovelletaanko näitä velvoitteita myös EU:n ulkopuolella tapahtuneisiin ihmisoikeusloukkauksiin? Kuka vastaa näiden toimintojen valvonnasta maassanne? Onko saatavilla julkisia raportteja järjestelmän toiminnasta?

Tšekin lainsäädäntö ei velvoita monikansallisia eurooppalaisia yrityksiä ottamaan käyttöön valitusmekanismeja tai sovittelupalveluja niiden toiminnasta johtuvien ihmisoikeusloukkausten käsittelyä varten eikä velvoita valvomaan tällaista toimintaa. Sen vuoksi Tšekin hallitus on suositellut vähimmäistoimenpiteenä, että yritykset harkitsisivat *due diligence* -mekanismin käyttöönottoa yrityksen sisällä ihmisoikeusriskien tunnistamiseksi ja poistamiseksi. [5] Olennainen osa tällaista mekanismia tulisi olla, että asianomaiset ryhmät – työntekijät ja yleisö, jota asia välittömästi koskee –, osallistuvat sen toimintaan. Kyseinen hallituksen suositus ei kuitenkaan ole oikeudellisesti sitova.

6. Jos haen suoja yritystoimintaan liittyvän ihmisoikeusloukkauksen vuoksi ja olen haavoittuvassa asemassa, onko minulla erityisiä oikeuksia? Voinko saada oikeusapua ja millä edellytyksillä? Mitä kuluja oikeusapu kattaa? Onko minulla oikeus saada oikeusapua samoin edellytyksin, jos en ole EU:n kansalainen tai en asu EU:ssa?

Jos henkilö hakee suojaan oikeuksilleen siviiliprosessin osapuolena, hän voi pyytää tuomioistuimelta oikeudellisen edustajan nimeämistä. Tuomioistuin nimeää oikeudellisen edustajan, jos asianosainen täyttää oikeudenkäyntimaksuista vapauttamisen edellytykset ja jos edustajan nimeäminen on välttämätöntä asianosaisen etujen suojaamiseksi. Asianajaja nimetään tällöin edustajaksi vain, jos osapuolen etujen suojaaminen sitä edellyttää (erityisesti monimutkaisemmissa menettelyissä) tai jos kyse on menettelystä, jossa asianajajan (notaarin) käyttäminen edustajana on pakollista. Rikosoikeudellisissa menettelyissä rikoksen uhrin saavat asiantuntija-apua, mukaan lukien psykologinen ja sosiaalinen neuvonta, oikeusapu sekä oikeudellisen tiedon tai restoratiivisten ohjelmien tarjoaminen. Uhrilla on myös oikeus saada tietoja tapauksesta, jossa hän joutui rikoksen uhriksi. Oikeusapua tarjotaan esimerkiksi toimimalla edustajana tuomioistuin käsittelyissä ja muissa elimissä, antamalla oikeusneuvontaa sekä laatimalla asiakirjoja ja oikeudellisia analyyseja.

Uhrin, jonka terveydentila on tahallisen rikoksen seurauksena heikentynyt vakavasti, tai rikoksen seurauksena kuolleen henkilön edunsaaja voi saada oikeusapua maksutta tai alennettuun hintaan. Tuomioistuin hyväksyy pyynnön, jos uhri tai kuolleen henkilön edunsaaja voi osoittaa, että hänellä ei ole riittäviä varoja asiamiehen kuluja kattamiseksi. Se tekee vastaavan päätöksen myös tapauksissa, joissa uhri tai kuolleen henkilön edunsaaja on käyttänyt oikeuttaan korvaukseen ja asiamiehen käyttäminen edustajana ei ole selvästi tarpeetonta. Lisäksi oikeusapua annetaan pyynnöstä maksutta erittäin haavoittuvassa asemassa oleville uhreille, joita ovat lapset, ikääntyneet ja vammaiset sekä uhrit tietyntyyppisissä laissa määritellyissä rikoksissa, joihin kuuluu ihmiskauppa. Näillä henkilöillä on oikeus maksuttomaan asiantuntija-apuun yleensä sekä erityisoikeuksia, kuten oikeus välttää kontakti rikosentekijään ja oikeus suojeluun kuulemisen tai selvitysten antamisen yhteydessä.

Henkilöt, jotka ovat oikeusriidassa sellaisen henkilön kanssa, joka asuu tai jonka kotipaikka on ulkomailla, ja joilla ei ole riittäviä varoja oikeudenkäyntikulujen kattamiseksi, voivat rajat ylittävissä riita-asioissa hakea oikeusapua oikeusavustajien rajat ylittävissä asioissa annetun **direktiivin** mukaisesti. Oikeusavun olisi käsitettävä ennen oikeudenkäyntiä annettava oikeudellinen neuvonta sovinnon saavuttamiseksi ennen oikeudenkäynnin vireillepanoa, oikeudellinen avustaminen asian vireillepanemiseksi tuomioistuimessa ja edustaminen oikeudenkäynnissä sekä avustaminen menettelyn kustannusten suorittamisessa tai niistä vapauttaminen.

EU:n ulkopuolisten maiden kansalaiset, jotka eivät asu EU:ssa mutta jotka ovat joutuneet liike-elämään liittyvien ihmisoikeusloukkausten uhreiksi Tšekissä, voivat saada oikeusapua samoin edellytyksin kuin Tšekin kansalaiset.

[1] Rikosprosessilain 141/1961 43 §:n 3 momentti.

[2] Rikoslain 168 §:n 1 ja 2 momentin d alamomentti (ihmiskauppa).

[3] Rikoslain 168 §:n 1 ja 2 momentin e alamomentti (ihmiskauppa).

[4] Rikoslain 342 §:n 1 momentti (ulkomaalaisten laitton työnteko).

[5] Kansallinen toimintasuunnitelma yritystoiminta ja ihmisoikeudet 2017–2022, s. 30.

Päivitetty viimeksi: 28/07/2020

Tämän sivuston eri kieliversioita ylläpitävät asianomaiset jäsenvaltiot. Käännökset on tehty Euroopan komissiossa. Muutokset, joita jäsenvaltiot ovat saattaneet tehdä tekstin alkuperäisversioon, eivät välttämättä näy käännöksissä. Euroopan komissio ei ole vastuussa tässä asiakirjassa esitetystä tai mainituista tiedoista. Ks. oikeudellinen huomautus, josta löytyvät tästä sivustosta vastaavan jäsenvaltion tekijänoikeussäännöt.